

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar
adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

C. VEENHOF — KAMPEN

Het Goddelijk moeten

In het publieke leven van Jezus op aarde; de periode tussen zijn doop in de Jordaan en zijn dood aan het kruis, zijn duidelijk drie perioden te onderscheiden. Na het wonder op de bruiloft te Kana, het eerste van de tekenen die hij deed, gaat Jezus naar Jeruzalem en Judea en werkt daar ongeveer een jaar. Ook Hij begint zijn arbeid in het centrum van Israël in Jeruzalem. Van wat Jezus in die stad en de omtrek daarvan deed weten we maar heel weinig. We horen alleen van een tempelreiniging, het gesprek met Nicodemus en van tekenen die Hij daar deed.

Als de Heere te weten komt dat de Farizeeën hadden vernomen dat Hij meer discipelen maakte en doopte dan Johannes de Doper, verlaat Hij Judea en gaat naar Galilea. In Galilea predikt Jezus het Evangelie van het Koninkrijk in alle steden en dorpen ongeveer anderhalf jaar. Bijna alles wat de Evangelisten over de prediking en de wonderen van de Heiland verhalen valt in die periode. Maar ten slotte komt ook aan die prediking een eind. Het blijkt dat het Joodse volk globaal genomen zijn prediking verwerpt. Speciaal was dat het geval met de leidlieden.

Als het zover is ontslaat Christus zijn discipelen van hun onderworpenheid aan deze overheden van het volk. Hij zegt ronduit: Wacht u voor het zuurdeeg, de leer van de Farizeeën en Sadduceeën! Van dat ogenblik af zal Jezus zich voornamelijk wijden aan het onderwijs van zijn discipelen. Hij gaat hen voorbereiden op zijn lijden en op de geweldige taak die hun ná zijn opstanding wacht.

Als Jezus zo zijn prediking tot de massa van het Joodse volk heeft voleind, gaat Hij met zijn discipelen naar het buitenland, hoog in de noorden, naar de landstreken van Caesarea Filippi. En dan komt het tot een hoogtepunt in het leven van Jezus. Als hij in de

kring van zijn discipelen is gezeten vraagt Hij hen hoe de mensen over Hem denken. Achteraf weten wij dat deze vraag de inleiding vormt op de grote beslissing waarvoor Christus hen daarna stellen zal. De discipelen antwoorden op die eerste vraag met het noemen van een reeks namen van mensen die de Joden in Jezus menen te zien: Johannes de Doper, Elia, Jeremia of een andere profeet. Merkwaardig: het zijn alle namen van mannen die reeds gestorven zijn en omtrent wie de Joden dus geloven dat zij in Jezus herreezen. Maar — en dat is het aangrijpende — zij betekenen alle een radikale en totale *misduiding* van Hem.

—o—

Wanneer nu de discipelen zo hebben weergegeven wat de mensen, wat „men” van Jezus denkt, stelt Jezus hen de vraag waarom het Hem uiteindelijk te doen is. En Hij stelt die recht op de man af. Hij vraagt namelijk: Maar *gij*, wie zegt *gij* dat Ik ben?

Het moet ons opvallen dat Jezus die vraag dan pas stelt. Meer dan twee jaar is Hij dag in dag uit met hen omgegaan. Ontelbare malen hebben zij Jezus horen spreken. Veel wonderen hebben zij Hem zien doen. Maar nu pas vraagt de Heiland wie zij in Hem zien. Jezus is geen demagoog die de mensen opzweept. Hij forceert niets en niemand. Hij is wars van iedere vorm van pressie. Want het is Hem te doen om het *geloof* in Hem. Hij zaait het zaad en wacht rustig af tot het door de macht van zijn woord ontkiemt, wortel schiet en vruchten voortbrengt.

Op Jezus' vraag antwoordt Petrus — ongetwijfeld ook als tolk van allen — *Gij zijt de Christus, de Zoon van de levende God*. Met diepe vreugde reageert onze Heiland op deze belijdenis van Petrus — ze zal de kern worden van het belijden van de kerk aller eeuwen — met de woorden: Zalig zijt *gij*, Simon Barjona, want vlees en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader die in de hemelen is!

Deze belijdenis van Petrus betekent inderdaad een hoogtepunt in het leven van Jezus. Want Hij hoort in dit woord dat zijn werk niet tevergeefs is geweest. Maar, en daar dienen we goed op te letten: Hij aanvaardt de vrucht daarvan

niet als het resultaat van eigen prestaties maar uitsluitend en alleen als een geschenk van zijn Vader. Van zijn Vader ontvangt Hij de eerstelingen van de grote oogst die Hij bij de voleinding der eeuwen zal binnenhalen. Of, anders gezegd: Hij ontvangt van zijn Vader de *kiem*, de *kern* van zijn gemeente, zijn kerk, een *kern* die tegelijk het *fundament* daarvan zal vormen. Onmiddellijk nadat dit is geschied organiseert Christus zijn gemeente door Petrus, en straks ook de andere discipelen, te roepen tot en te bevestigen in het — apostolische — ambt.

—o—

Wanneer Jezus zo de nieuwtestamentische kerk heeft geformeerd gaat Hij spreken over zijn lijden, sterven en opstanding uit de doden. *Van toen aan*, zo lezen we begon Jezus zijn discipelen te tonen dat Hij naar Jeruzalem moest gaan en veel lijden van de zijde der oudsten en overpriesters en schriftgeleerden en gedood worden. Voórdien heeft Jezus over dit alles gezwegen. Zijn discipelen zouden dat niet hebben kunnen dragen. Maar nu zij Hem als de beloofde Messias en de Zoon van God hebben geloofd en beleden, nu moeten zij ook weten — hoe verpletterend dat ook voor hen zal zijn — op welke wijze, Jezus zijn messiaanse verlossingsarbeid *moet* en *zal* volbrengen.

Wij willen op een paar bijzondere aspecten van deze eerste lijdensaankondiging van Jezus letten. Het eerste opvallende daarin is wel dat uit deze woorden duidelijk blijkt dat de Heiland het lijden en sterven vrijwillig tegemoet gaat. Het zou voor Hem gemakkelijk zijn geweest dat te ontlopen. Bovendien verklaarde Hij eens uitdrukkelijk dat God Hem „macht” had gegeven zijn leven af te leggen en te behouden. Maar er is bij de Heiland geen sprake van een ontwijken van het lijden en de dood. Volkomen vrijwillig is Hij van de aanvang van zijn leven af de weg van lijden en dood opgegaan. In de grote, beslissende verzoeking in de woestijn waarin Satan Hem de koninkrijken der wereld aanbood zonder de donkere tunnel van lijden en kruisdood door te gaan is Hij staande gebleven en wees Hij de Satan af door de macht van zijn woord. En

nu, door deze aankondiging van wat Hem in Jeruzalem te wachten staat, verbindt Hij zich onherroepelijk de *via dolorosa* te gaan tot het bittere einde. Later zal Hij wat Hij nu tot de apostelen zegt keer op keer bevestigen. En ten slotte zal Hij, na de zware geloofsworsteling in Gethsemané die Hem het bloed uit de poriën perste, tot zijn discipelen zeggen: Zie het uur is gekomen, het uur van mijn moordenaars en van de macht der duisternis. Nu wordt de Zoon des mensen overgeleverd in de handen van de zondaren. Staat op laten wij gaan. Zie, die mij overlevert is nabij. En daarna geeft Jezus zich geheel vrijwillig over aan de mensen die Hem ten slotte aan het kruis zullen slaan. Inderdaad: Niemand *ontneemt* Hem naar eigen gril en uit eigen macht het leven. Hij legt het *uit Zichzelf* af.

—o—

Maar er is nog een ander aspect aan het woord van Jezus. Hij verzekert namelijk dat Hij zal lijden en gedood worden door de oudsten, de overpriesters en de Schriftgeleerden.

Deze categorieën van de élite van Israël duiden achtereenvolgens aan: vooreerst de burgerlijke overheidspersonen, voorts de hogepriesters met de oud-hogepriesters en de leden van de geslachten uit welke de hogepriesters werden gekozen; en ten slotte de kenners en onderzoekers van „de Wet”, het Oude Testament, de geleerden die ook het onderwijs in de Wet ga-

IN DIT NUMMER

Pagina 153
Prof. C. Veenhof,
Het Goddelijk moeten

Pagina 154
Drs H. de Jong,
Over geloofsbelijdenis en
avondmaal vieren (2)

Pagina 156-157
D. W. L. Milo,
Lente-ballade
Mr J. J. Oostenbrink,
Het „testament” van een
„Zwerver”

Pagina 158
Prof. C. Veenhof,
Groen van Prinstere, de man
van de „Gereformeerde Ge-
zindte” (1)

ven. Deze drie categorieën van aanzienlijke lieden waren vertegenwoordigd in het Sanhedrin, de vergadering die eens door iemand raak werd getypeerd als het hoogste *gerechtshof* van het Joodse volk, de *synode* van de oudtestamentische kerk en het *college van de theologen* in Israël. In het Sanhedrin was op deze wijze om zo te zeggen het gehele volk van God uit het Oude Testament geconcentreerd.

Deze vergadering zal nu met een elementaire verkrachting van het recht Jezus Christus ter dood veroordelen. Dat is een verbijsterend gebeuren. Want het betekent dat het volk van God, in zijn hoogste vergadering, de Zoon van God, Gods grootste geschenk aan dat volk en aan heel de wereld, in naam van God, wegens Godslastering ter dood veroordeelt! Indien er notulen van deze vergadering waren bewaard gebleven zou men daarin hebben kunnen lezen dat de voorzitter, Kajafas, de vergadering met gebed opent en daarin in 't bijzonder om Gods leiding smeekt met het oog op de moeilijke zaak van Jezus van Nazareth die aan de orde zal komen. En dat hij aan het eind van die vergadering God dankt voor diens bijzondere bijstand omdat zij met zo grote eenstemmigheid Jezus als Godslasteraar heeft ontmaskerd en veroordeeld tot de dood! Inderdaad, het is een huiveringwekkend woord als Jezus aankondigt dat Hij van de zijde der oudsten, overpriesters en schriftgeleerden veel lijden zal en gedood worden. Jezus zegt hier dat hij niet door de „wereld” maar door de — afvallige — kerk, na een afschuwelijk spel van haat en onrecht, zal worden verdoemd en gedood.

—o—

Er is nóg een aspect van de lijdens-aankondiging van Christus dat onze aandacht hebben moet. Het is het allesbeheersende. Het is dit dat Jezus verklaart dat Hij naar Jeruzalem gaat om te lijden en te sterven onder de klem van een *Goddelijk moeten*.

Wat straks in Jeruzalem gaat gebeuren is een gruwelijk onrecht. Er openbaart zich daarin een samenknoopsel van menselijke gemeenschap en wreedheid die haar weerga in de geschiedenis niet kent. Want het gaat in wat met Jezus bedreven wordt om een misdaad, een gerechtelijke moord, gepleegd op een volmaakt goed mens, die ook niets anders dan goeds heeft gedaan.

Maar toch zegt Jezus tot de apostelen dat Hij naar Jeruzalem moet gaan. En Hij verklaarde keer op keer dat Hij lijden en sterven moest opdat de Schriften, het Woord van Zijn Vader, zou worden vervuld. *Moest* de Christus niet lijden om in zijn heerlijkheid in te gaan, horen de Emmaüsgangers uit Jezus mond. De Hei-

land zal de lijdensbeker *uiteindelijk* niet uit de hand van mensen maar uit die van zijn Vader aan-nemen en verklaren dat, omdat Hij dat doet, zijn Vader Hem liefheeft! In en door het misdadige optreden van de mensen tegen Hem zal zo naar het woord van Jezus — op voor ons volkomen ondoorzichtige wijze — een goddelijk plan, een heilsplan worden verwerkelijkt.

Dat goddelijke moeten betekent in geen enkel opzicht een dwang. Noch wat betreft allen die bij de moord op Jezus betrokken zijn. Noch wat Jezus zelf betreft. De mensen die Jezus mishandelen en doden doen dat geheel vrijwillig, met vol zelfbewustzijn, hun verantwoordelijkheid wordt door het Goddelijk moeten niet voor het geringste opgeheven. En ook Jezus ondergaat het name-loze lijden, waardoor Hij ten slotte de dood wordt ingedreven, geheel vrijwillig. Hij had de bevoegdheid twaalf legioenen engelen te mobiliseren om Hem uit de hand van zijn moordenaars te redden. Maar Hij maakt van die bevoegdheid geen gebruik. Niemand had macht Hem zijn leven te ontnemen — Hij legt het zelf, vrijwillig, af. Zó gaat Christus in zijn lijden en sterven de wereld verlossen. Neen, Hij wordt niet door God vervloekt — maar Hij draágt wél de vloek die ons treffen moest. Neen — Hij wordt in Gods gericht niet veroordeeld — maar Hij draágt wél voor ons het goddelijk gericht over onze zonde en schuld. Zie, daarom, omdat Christus als antwoord op het Goddelijk moeten, heeft geleden en is gestorven, ho-

ren we in de Schrift de veelstemmige lofzang op wat Christus voor ons heeft gedaan. Hij is de goede Herder die zijn leven stelt voor de schapen. Christus is om onze zonden overgeleverd aan Satan, dood en hel. Door zijn bloed worden wij gerechtvaardigd en door zijn dood met God verzoend. Door zijn bloedstorting heeft Christus bij de voleinding der eeuwen onze zond envoor eeuwig weggedaan en voor eeuwig vrede gemaakt.

—o—

Nog één opmerking moge ik maken.

Als Jezus bij Caesarea Filippi tot zijn discipelen heeft gezegd dat Hij naar Jeruzalem moet gaan om te lijden en te sterven, komt Petrus daar met alle felheid tegen op. Hij pakt Jezus bij de hand en gaat Hem bestraffen! God moge U bewaren voor het lijden waarover U sprak! zegt hij. Zo iets kan en zal nooit gebeuren. Maar als Jezus is opgestaan en de Heilige Geest op de apostelen is uitgestort verklaart dezelfde Petrus: Jezus, de Nazoreeër, een man door God zelf aan u aangewezen door krachten, wonderen en tekenen, die God door Hem in Uw midden verricht heeft, zoals gij zelf weet, deze Jezus, *die naar de vastgestelde raad en voorkennis van God werd overgeleverd*, hebt gij door de handen van wetteloze mensen, aan het kruis genageld en gedood! Op de grote Pinksterdag heeft Petrus het *goddelijk moeten* van het lijden en sterven van Jezus Christus verstaan en aan de kerk bewaren voor het lijden waarover

H. DE JONG — AMSTERDAM

Over geloofsbelijdenis en avondmaal vieren (2)

Een broeder uit het land stuurde mij een vriendelijke brief met vragen over wat ik ten aanzien van het kinder-avondmaal geschreven had in de twee Schrift-overdenkingen van 19 en 26 maart j.l. Zoals ik de vorige maal beloofd heb, zal ik daarop nu ingaan. Tussen haakjes: de term kinderavondmaal, door mij gebruikt, vond hij fout. „Als thuis de kinderen mee aan tafel zitten, is die maaltijd toch geen kindermaaltijd? Als er 's zondags kinderen in de gemeentedienst zitten, is dat toch geen kinderkerkdienst?” Dat kan toegestemd worden; toch zijn kinderen aan de maaltijd des Heren een ongewoner verschijnsel dan kinderen aan de gezinstafel of in de kerkdienst. Het woord kinder-avondmaal duidt dat ongewone aan, als ge-

sprekspunt waar het nu over gaat. Zoals wij het met baptistische broeders kunnen hebben over kinderdoop, zonder daarmee de doop tot de kinderen te beperken. Maar dit is natuurlijk een kleinigheid.

De eerste vraag betreft wat ik stelde in mijn meditatie over Deutr. 26 : 16-19, dat nl. het volk Gods een eenheid is, die gevormd wordt door persoonlijk toegetreden. Het bezwaar betreft het laatste woord: toegetreden. „Immers: bij toegetreden denk je aan mensen, die van buiten de gemeente binnen komen. Zij treden toe. Ze komen uit de duisternis tot het licht. Maar bij kinderen, die vanaf hun geboorte lid van de gemeente zijn en die nu komen tot persoonlijk geloof, is het beter te spreken

van 'aanvaarden' dan van 'toetreden'. Deutr. 26 : 16-19 spreekt trouwens ook van 'aanvaarden'. Waarom een schriftuurlijke term vervangen voor een andere?” Voor dit bezwaar kan ik wel wat voelen. Inderdaad komt een gedoopt kind, dat gelovig kiest voor de dienst des Heren, niet van buiten. Ik heb met het woord 'toetreden' trouwens ook het woord 'aanvaarden' niet willen vervangen. Beide woorden zijn wel te gebruiken, denk ik. Wanneer ik, ook van een gedoopt kind, zeg, dat het door geloof toetreedt tot het volk van God, dan heb ik het oog op de werkelijkheid die in het doopsformulier is aangeduid als 'de wereld verzaken en de oude natuur doden'. Ook een gedoopt kind moet een overgang maken. Of die overgang nu uitgesmeerd ligt over het gehele leven of meer in een ogenblik van krachtadige bekering geconcentreerd of allebei — we moeten ons niet methodistisch op één weg vast leggen — een overgang blijft het. En dat maakt het woord 'toetreden' bruikbaar, naast andere woorden. Let je op de belofte van God, dan kun je het gaan geloven van een gedoopt kind omschrijven als een 'aanvaarden' van die belofte. Maar let je op wat het kind van nature is, dan heeft 't woord 'toetreden' z'n voordelen. De lezer merkt aan alles, dat ik sterk onder de indruk ben van de werkelijkheid, „dat wij met onze kinderen in zonde ontvangen en geboren zijn, zodat wij in Gods Rijk niet kunnen komen, tenzij wij opnieuw geboren worden.” We kunnen, dacht ik, deze werkelijkheid niet laten vervagen, door te zeggen, dat wij vanwege de verbondsbelofte eigenlijk binnen zijn en niet meer binnen behoeven te gaan. De belofte is inderdaad, dat wij vanwege het verzoeningswerk van Christus binnen zijn. Van deze belofte-werkelijkheid ben ik niet minder, zelfs nog meer onder de indruk dan zoëven van die andere. Laat ze voluit verkondigd worden! Maar *daarnaast* moet de oproep voortdurend gedaan worden om nu ook binnen te gaan en toe te treden. We zullen hier wel nooit verder komen dan het spreken met twee woorden. (Voor het woord 'toetreden' vergelijk nog: 2 Kon. 23 : 3.)

Het gedeelte waarover deze vraag werd gesteld nog eens nalezend in Opbouw, kwam ik ook de zin weer tegen, dat in het Oude Testament sinds de prediking der profeten het behoren tot Israël meer dan voorheen aan een persoonlijke beslissing gebonden is. Ik vond deze gedachte heel frappant en ook op een erg overtuigende manier bevestigd in een preek van prof. dr K. Schilder over I Petr. 4 : 17a (Preken I, p. 190). Ik wil de lezers het betreffende citaat niet onthouden: „'t Is als in Ezechiëls dagen: 't teken was wel aan de voorhoofden, maar niet aan de deurposten. Hebt ge daar wel op gelet? Twee maal vinden

Kerkelijk Leven

we in de Heilige Schrift, in het Oude Testament, een teken ter beveiliging. In den nacht van den uittocht uit Egypte, het bloed van het lam aan de deurposten. Dan ging het verderf voorbij. In Ezechiël's visioen (hfst. 9) het teken aan de voorhoofden. Het teken aan de deurposten had betrekking op hele gezinnen. Het teken aan de voorhoofden slechts op de enkele personen. Zo was het nu in Petrus' dagen: geen gezinnen, doch personen droegen nog het teken. De ene christen wel, de andere niet. Dat waren droeve toestanden. Zo is het in onze gemeente. Zo is het daar buiten. Waar zijn de gezinnen, die het bloed aan de deurpost strijken? Ge kunt ze tellen! Meer en meer draagt men een teken aan de voorhoofden, persoonlijk, niet als gezin. Ze zijn er nog wel, die zuchten, uitroepen. Maar niet gemeenschappelijk. Het gezinsleven wordt verwoest... Is het teken wel aan onze deurposten? We mogen niet tevreden zijn met het teken alleen maar aan de voorhoofden! Wij moeten Ezechiël en Exodus samenvoegen! Deurpost en voorhoofd. Verbondsprediking en persoonlijk geloof. Gezin en enkeling!"

Dit is een prachtig stukje oecumenische theologie. Oecumenisch vooral vanwege dat en... en. Wij worden zo vaak door de theologie van vandaag in een of-óf-stelling gedrongen. Voor heilloze dilemma's worden we dan geplaatst. Zo is de ene kerk met de verbondsprediking aan de haal gegaan en de andere weet van niets anders dan van de oproep tot persoonlijk geloof. Tot schade van elk van beide. Bij Schilder werden ze reeds in 1918 (!) prachtig bij elkaar gehouden. Was er maar meer naar geluisterd! Dat had misschien het verschil tussen synodalen en bezwaarden voorkomen. Maar dat is nakaarten. Wij hebben nu wéér met dit tweërlei te maken. En we moeten tussen deze twee niet gaan kiezen, want dat wordt delen. Inderdaad: verbondsprediking en persoonlijk geloof, en niet: verbondsprediking of persoonlijk geloof. Dit is geen uitgekende evenwichts-constructie, maar een recht doen aan de beide werkelijkheden van zonde en genade.

Ik lijk van ons onderwerp afgedwaald te zijn. Toch is dat niet zo. Kinderen aan het avondmaal toelaten lijkt mij het gevolg van een eenzijdige verbondsprediking, die de aandacht voor het persoonlijke geloof overschaduwde en de bewuste daad van belijdenis doen onderschat. Maar schat ik op mijn beurt dat belijdenis doen niet te hoog?

Mijn briefschrijver zegt: „U geeft toe, dat we over het instituut van openbare belijdenis in het Nieuwe Testament niets lezen. U vergelijkt het dan met de kinderdoop, waarover we ook niet met zoveel woorden wat lezen. En dan stapelt U eigenlijk twee moeilijke dingen op elkaar. U verdedigt het ene te verdedigen instituut met het andere te verdedigen instituut. En als we maar genoeg van die dingen hebben, raken we met onze gebruiken wel ver weg van de Nieuwtestamentische woorden.”

Ja, ik begrijp dit bezwaar goed en moet het in z'n algemeenheid beamen. Ik hou er ook niet van dat men het ene gebrek met het andere goedpraat. Toch ligt het in dit geval anders. Ik denk, dat er een verband bestaat tussen het zwijgen van het Nieuwe Testament over de kinderdoop en het zwijgen over openbare geloofsbelijdenis van hen die als kind gedoopt zijn. Ik beweert, dat je in de apostolische geschriften eigenlijk geen aandacht voor deze problematiek mag verwachten, omdat ze typisch eigen is aan de tweede en volgende generaties van gelovigen, die dus leefden nadat de apostelen gestorven waren. Aanvankelijk, toen hele gezinnen tot het geloof toetraden, leverde de kinderdoop geen problemen op. Men presenteerde zich als 'huis', dat wil zeggen: gezinsgewijs, voor de doop. Misschien dat ook de direct volgende generaties nog die gezinsdoop in een zekere vanzelfsprekendheid hebben doorgetrokken naar de kleinkinderen en achterkleinkinderen van degenen, die het eerst geloofden. Maar dan kwamen er vragen, zo stel ik me voor. Doen wij wel goed? Daar is dan van die tijd af verschillend over geoordeeld, wat in de kerkgeschiedenis zo gebleven is. Nu vind ik, dat het stelsel van kinderdoop, aangevuld met openbare geloofsbelijdenis op een later tijdstip, de meest evenwichtige oplossing is, die aan alles het meest recht doet. Maar wie voor dit stelsel als zodanig, of voor onderdelen daarvan, schriftuurlijke bewijsplaatsen zoekt, overvraagt het Nieuwe Testament. Je moet hier meer argumenteren met de algemene lijn der Schriften, wil je niet tot blicisme vervallen. Het Nieuwe Testament kent geen regel voor wat er moest gebeuren met de kinderen van hen die als kind met het gezin mee gedoopt waren. Daar heeft de kerk zelf een oplossing voor moeten verzinnen, met inachtneming van algemene Schriftuurlijke richtlijnen inzake verbond en persoonlijk geloof. Zo berusten beide, kinderdoop en geloofsbelijdenis, en wel deze beide samen, op een gelovige conclusie uit het geheel der Schriften. Vecht je één van beide aan, dan moet je weten, dat je aan een zeer subtiel evenwicht raakt. Een vroom uitgekend stelsel, waarvan ik dan ook nog wel wil zeggen, dat ik het

't meest oecumenisch vind, omdat het zo fijnzinnig recht doet aan alles wat de Schrift hierover zegt.

Maar er is natuurlijk niets tegen dat we, wat op deze wijze bereikt werd, opnieuw in discussie brengen. Deze onderwerpen staan uiteraard open voor gesprek. Er is dan ook geen haar op mijn hoofd die erover denkt, een kerk die in

dezen meent een betere oplossing gevonden te hebben, te verwerpen. Laten de argumenten rustig op tafel gelegd worden. Alleen het blicisme vermag over deze dingen niet vrij te spreken. Het snijdt het gesprek over dingen, die niet in de Schrift geregeld worden, met vermeende bewijsplaatsen af.

Volgende week verder.

2. Werkelijkheid en Geschiedenis

Als we in de bijbel over de roeping van Abram lezen, dan mogen we er best eens even bij stilstaan, dat God met geen woord spreekt over Abram's persoonlijke behoudenis. Over zijn strikt individuele verlossing.

God openbaart aan Abram, dat Hij (nog steeds) deze wereld liefheeft en dat Hij (nog steeds) van plan is de wereld, die Hij geschapen heeft, heen te leiden naar een toekomstige heerlijkheid. Hij openbaart tevens, dat Hij dat niet anders wil doen, dan door de mensen daarbij te betrekken. „Alle geslachten des aardbodems”. (Gen. 12 : 3).

Dat gebeurt in bewoordingen, die wij niet anders verstaan kunnen, dan in een historisch kader. God zegt tegen Abram niet meer, maar ook niet minder (!), dan dat Hij in de geschiedenis van deze wereld mens en wereld in Zijn liefde omvat houdt.

Is er en reden om er aan te twijfelen dat deze boodschap universeel is? Moet God eeuw-in, eeuw-uit deze boodschap herhalen, of mogen we ons dit allemaal en ieder persoonlijk voor gezegd houden?

Dat laatste is natuurlijk iets anders dan „het voor kennisgeving aannemen”. Dat zegt God er dan ook meteen maar bij, want die boodschap aan Abram krijgt voor ieder, die er van hoort, een heel persoonlijke klem. Ook hier is het weer duidelijk, dat God aan ons mensen de werkelijkheid van Zijn liefde nooit anders openbaart, dan door van ons een antwoord te vragen; ons ver-antwoorde-lijk te stellen. Hij vraagt van ons „Abram te zegenen”. Het wordt alweer een kwestie van leven of dood: wie Abram zegent ontvangt het leven in de zegen van God, wie Abram vervloekt staat buiten het leven en wordt in de vloek van God prijsgegeven aan de dood.

Er is dus geen sprake van dat God geen aandacht zou schenken aan de mens in zijn individualiteit, maar de mens in zijn individualisme wordt aan de kant geschoven.

Als we ons afvragen wat dat is: „Abram zegenen”, dan moeten we — dunkt mij — ook niet onmiddellijk de sprong wagen naar Jezus Christus, door te zeggen dat het eigenlijk betekent „Jezus Christus zegenen”. Dan vergeten we dat God ons voor die acrobatiek wil behoeden, door in de geschiedenis eerst een man als Abram te plaatsen. Het is niet de bedoeling van de bijbel om ons 'n interessant verhaal te vertellen over een vroom man, die lang geleden leefde. De bijbel vertelt ons over de weg, die God met Abram ging. Daarmee helpt God ons om de weg van Christus (d.i. de weg van het leven) te begrijpen. Jezus Christus zegenen betekent Hem van harte volgen op de weg, waarlangs Hij ons naar het leven leidt.

Als we daar moeite mee hebben, als „het geheim” van die weg voor ons niet duidelijk wil worden, dan roept God Abram te hulp. Dat heeft Paulus in zijn brieven meerdere malen gedaan. Wie Jezus Christus wil „zegenen”, moet eerst de Abram uit het boek Genesis zegenen. Dáarvoor heeft God Abram uitverkoren en daarvoor waren Abram's „Godservaringen” bestemd. Die zeer persoonlijke „Godservaringen” van Abram zijn een stukje geschiedenis-werkelijkheid, waarin God ons laat zien wat het betekent als Hij ons vertelt dat de **totale** geschiedenis-werkelijkheid de verwelkheid van zijn liefde voor mens en wereld is.

Voor ieder, die daarop acht slaat en er zich rekenschap van geeft, gaat het licht op in de duisternis van deze wereld en van de geschiedenis van deze wereld. Want de duisternis is er alleen voor de mens, die **van zichzelf** uit de werkelijkheid probeert te zien en daarom niet luistert naar wat God ons over de werkelijkheid zegt.

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

LENTE-BALLADE

Nu is het lente, Frühling, zong een bard. Een nieuwe lente en een nieuw geluid, zei een dichteres. Im wunderschönen Monat Mai, dichtte Heine. Zo beleven we elk, in woorden of gedachten, in gevoelens of daden, de nieuwe lente. Gevoelens, die een tijd lang schenen te slapen; gedachten, die maandenlang op sterk water stonden; ze komen van verborgen plaatsen springlevend te voorschijn. Ze zetten ons aan het werk. Ze vervullen ons met nieuwe krachten, nieuwe werkdrijf, nieuwe plannen. De natuur wordt herboren — en wij met haar.

De romantische dichter Joseph, Freiherr von Eichendorff (1788-1857, uit de kringen van Brentano, Chamisso en Mendelssohn) dichtte een lente-ballade onder de naam *Frühlingsfahrt*. De componist Robert Schumann heeft het gedicht meesterlijk getoonzet, het vleugels gegeven. Jawel, Robert Schumann. Niet de Franse minister van financiën, maar de romantische componist (1810-1856), tijdgenoot van von Eichendorff, baanbreker van Chopin en Brahms, bestrijder van Wagner. De samenwerking van deze twee grote figuren, die bijna gelijk zijn gestorven, doet denken aan de twee hoofdpersonen uit de volgende ballade.

Luister maar naar dit gedicht van von Eichendorff, dat ik parafraserend tracht voor u te vertalen:

Frühlingsfahrt

Es zogen zwei rüst'ge Gesellen
zum ersten mal von Haus,
so jubelnd recht in die hellen, in
die klingenden, eingenden Wellen
des vollen Frühlings hinaus.

Die strebten nach hohen Dingen,
die wollten, trotz Lust und
Schmerz, was Rechts in der Welt
volbringen und wem sie vor-
übergingen dem lachten Sinnen
und Herz.

Der Erste, der fand ein Liebchen,
die Schwieger kauft' Hof und
Haus; der wiegte gar bald ein
Bübchen und sah aus dem heim-
lichen Stübchen behaglich ins Feld
hinaus.

Den Zweiten sangen und logen
die tausend Stimmen im Grund,
verlockend Sirenen, und zogen ihn
in die buhlenden Wogen, in der
Wogen farbigen Schlund.

Und wie er auftacht' vom
Schlunde, da war er müde und alt,
sein Schiffelein das lag im Grunde,
so still was 's rings in der Runde
und über den Wasser weht 's kalt.

Es klingen und singen die Wellen
der Frühling wohl über mir;
und seh' ich so kecke Gesellen,
die Tränen im Auge mir schwel-
len: ach Gott, führ uns liebreich
zu dir!

We zijn de tijd van de balladen voorbij. Als we nog dichten dan is het vaak cynisch woordenspel, ordeloos proza, zonder gevoel, zonder liefde en het liefst hard, keihard. Zonder ritme, zonder maat, zonder rijm, zonder slot of val, zonder kop of staart.

En een vers over onze naaste? Onzin. Ieder is zichzelf het naast. Ieder heeft genoeg aan zijn eigen schreeuwende ellende. Wie maakt zich druk om een paar idiote idealisten? Die lopen toch wel vast in hun idealen,

Lentetocht

Twee stoere jongens trokken voor
het eerst van huis.
Jubelend stortten ze zich in de
heldere, ruisende, zingende golven
van de volle lente.

Ze streefden naar hoge dingen:
ze wilden, trots vreugde of smart,
wat goeds van de wereld maken.
En ieder die hen tegenkwam
lachte hen vrolijk toe.

De eerste, die vond een liefje.
Schoonmama kocht hem een boer-
derijtje en al gauw had hij een
kind op de knie en keek uit zijn
gezellige kamer tevreden naar bui-
ten over zijn land.

Voor de tweede zongen bedriege-
lijk duizend verlokken stemmen
uit de wereld; ze trokken hem mee
in de zondige golven van de kleur-
rijke ondergang.

En toen hij opdook uit de af-
grond... was hij moe en oud;
zijn scheepje was vergaan, het was
eenzaam om hem heen en trouwens
— boven water kan het koud
waaien.

Zo zingen en klinken de lente-
golven soms ook over mij heen.
En als ik zulke stoere jongens zie
komen mij de tranen in de ogen
en ik bid: och Heere, breng ze
veilig bij U thuis!

let maar op. De een verzeilt in orthodox vaarwater en wordt straks door een schoonmoeder getemd. De ander verzeilt in de draaikolken van het leven en wordt op die manier wel van zijn idealen afgeholpen. Vogeltjes, die zo vroeg zingen, zijn voor de poes.

—o—

Joseph, Freiherr von Eichendorff, had een fijngevoelig en diep religieus gemoed. Hij leefde nog mee met zijn naasten. En wie waren die naasten? De twee knapen, die vlak voor hem op de weg geplaatst waren; die zo vol idealen — en daarom zo weerloos en ongewapend — het leven in-
trokken. Hij kende dat. Hij wist, als wijzer geworden idealist, dat een mens van idealen alleen niet leven kan. Zijn hart klopte voor de jeugd, die na hem kwam.

Hij wist: der jongelingen sieraad is hun kracht, had Salomo gezegd. En: denk aan je Schepper in deze dagen van lente, in deze tijd van je jeugd, leerde Prediker. Want de afgoden die je kiest zullen je naar de ondergang voeren. Als jullie de wereld eens zult verbeteren zal dezelfde wereld een gemeen loopje met je nemen. Als jullie de door je ouders opgebouwde puinhoop even denkt op te ruimen, zal je over die puinhoop je benen breken. Veel jonge mensen starten met geheven blazen en schallend klaroen — maar later hoor en zie je er niet veel meer van.

De Britse humanist Lord Robert Baden Powell schreef eens: als ik een knap jong meisje zie, komen mij twee beden uit het hart. Een dankwoord, dat er zulke mooie jonge vrouwen zijn. En een gebed, dat ze zo mogen blijven. Jawel — van een humanist kunnen we soms wat leren.

Ds P. A. de Genestet, predikant in de vorige eeuw, had twee andere beden ten aanzien van zulk een knap jong meisje. De eerste was, dat ze zo veel mogelijk goede en mooie eigenschappen mocht verzamelen. De tweede: dat hij het meisje dan mocht bezitten!

Ik denk, dat de Genestet reëler was dan Baden Powell. Wij bidden graag naar ons toe en de Genestet kende het hart van de christenmens. Baden Powell was idealist: hij verhief zich tot hoge normen en moest de

J. J. OOSTENBRINK — UTRECHT

Het „testament” van een „Zwerfver”

Onlangs verscheen bij Omniboek in Den Haag het door Jan Hof geschreven boek „Frits de Zwerfver” (prijs gebonden f 19,90). Het verhaal over de ondergedoken dorpsdominee uit Heemse, ds F. Slomp, die in 1942 op pad ging voor de „stichting van de grootste verzetsorganisatie, die Nederland in de Tweede Wereldoorlog kende: de L.O.-L.K.P., de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en de Landelijke Knokploegen”. Het verhaal van de man, die in die tijd van onderdrukking en verzet bekend werd als „Frits de Zwerfver”. De dominee, die, door twee landverraders gearresteerd, omdat zij hem aanzagen voor een Jood (een vermomming is niet altijd gelukkig), uit de Koepel in Arnhem werd bevrijd en die onlangs zelf — hij is nu 78 jaar — dit boek betitelde als „mijn testament voor de jeugd”. Nu mag men volgens het spreekwoord een gegeven paard niet in de bek kijken. Maar een nalatenschap, zeker een geestelijk nalatenschap, zal men wel mogen en moeten bezien.

Dat is immers juist de bedoeling van de erflater. Om die reden zal dit artikel ook géén recensie zijn van het boek, maar veeleer een overpeinzing naar aanleiding van het „testament”.

Tussen testament en biografie

Het boek is, zoals uit het bovenstaande al blijkt, geen autobiografie. Het is geschreven door Jan Hof op grond van hetgeen de betrokkene hem heeft verteld. Dat is voor een schrijver geen eenvoudige zaak. Hij kan zijn eigen fantasie niet de vrije loop laten, geen romanfiguren scheppen en modeleren, zoals hij wil. Aan de andere kant kan hij ook niet volstaan met een pure registratie. Hij zal zich in de gedachtegang van de hoofdpersoon moeten verplaatsen, hem moeten en kunnen „aanvoelen”, zeker wanneer deze het boek als zijn geestelijk testament beschouwt. Zijn geestelijk testament voor de jeugd van nu.

Het zal de vraag zijn of iemand

diepe teleurstellingen van de idealist ervaren, om wijzer te worden. Maar von Eichendorff zag de jeugd met een mild en wijs en christelijk oog. Hij spotte niet om de komende teleurstellingen. Hij deelde niet hun afgodisch idealisme. Maar hij droeg hen aan hun Schepper op, in de dagen van hun jongelingschap.

—o—

Daar zit zo iets betrouwbaars, zo iets machtigs in onze moderne jeugd. Je zou er soms huizen op bouwen. Het is waar, wat Salomo zei: het sieraad van de jeugd is hun kracht. Ferme jongens, stoere knapen. Als klein jongetje, in het barre Noorden van Friesland, zag ik die stoere kerels met ontzag aan: joengfeint'n heetten ze daar. Dat was meer dan „dienstplichtige jongeren”.

En geef hun de ruimte, die jongelui van vandaag. Ze hebben het al gezien. Ze weten precies wat er fout zit in deze maatschappij. Ze zien feilloos de ellendigheden van een huichelachtig christendom. Ze zullen recht en gerechtigheid brengen op deze verrotte aardbodem. Ze kennen de wereld, die kapot gaat aan onrecht, corruptie en geweld. En ze zullen de oude generatie, die er niets van terecht bracht, wel even het een en ander laten ruiken.

Maar idealisten gaan kapot aan hun eigen idealen — nog voor ze iets goeds aan de wereld volbracht hebben. Afgoden zijn wreed — vooral voor hun uitvinders. Ze kijken, maar zi en niet. Ze luisteren, maar horen niet. En wie ze maakt wordt even doof en blind als zijn afgoden.

Daar valt niet mee te spotten. Wie dat weet — diens hart gaat open voor een jeugd, die vandaag nog idealen heeft. Maar die krijgt de mildheid van de Heiland: die immers het hart van de vaderen terugvoert naar de kinderen en het hart van de kinderen tot hun vaderen.

Zo was von Eichendorff. Hij eindigde met een gebed: och Heere, houd ze goed in de gaten. Het zijn uw kinderen. Ze zijn naar u genoemd, in uw naam gedoopt. En breng hen veilig, door orthodoxie en heterodoxie, door draaikolken en zeer stille wateren, door vreugde en smart — breng hen veilig bij u thuis.

daarin ooit geheel zal kunnen slagen. Het is overigens een geruststelling dat de betrokkene zelf zich kennelijk in die beschrijving heeft kunnen herkennen, zich in de weergave heeft kunnen vinden. Het boek is trouwens ook geen biografie in die zin, dat het een geheel leven zou beslaan. Veeleer een beschrijving van een periode van strijd tegen de nazi-terreur. Waarbij dan opgemerkt moet worden dat het volgens de ondertitel zou gaan om „twaalf jaar” (1933-1945) terwijl het eerste hoofdstuk in feite begint in 1938.

De jeugdijaren van onze „erflater”, zijn groei van boerenzoon tot predikant zal men er in missen. Evenals zijn levensloop na 1945, zijn afscheid van de gemeente in Heemse (vlak voordat de gemeente in tweeën scheurde) en de daarop volgende jaren. Zijn „testamentaire” visie op deze en andere meer recente ontwikkelingen ontbreken dus. Toch zullen ze hem zeker niet onberoerd hebben gelaten. Dat hij die gemeente liefhad blijkt misschien nog wel het sterkste uit het feit, dat het een aantal jaren geduurd heeft voor hij bereid was voor het éne (synodale) deel van zijn oude gemeente weer voor te gaan. Zouden onze scheuringen niet voor menig predikant, en niet voor hen alleen, een blijvend leed zijn? Zeker voor hen, die daarvoor jarenlang een gemeente naar hun beste kunnen en weten vanuit Gods Woord hebben gediend en bearbeid?

Een dochter verraadt haar vader

De besproken periode is dus vrij kort. Dat behoeft, zoals uit hoofdstuk I blijkt, geen verarming te zijn. Wie zou niet stil worden bij het verhaal over leraar Lehman uit Emlichheim, die door de Grüne Polizei werd gearresteerd nadat zijn eigen dochter had verraden, dat hij een Joodse studievriend had geholpen de grens over te vluchten. Was haar niet op school verteld, dat ze mee moest bouwen aan het grote rijk van Adolf Hitler? Dat het haar plicht was om anti-nazi's aan te geven?

De kracht van het boek is — en daar kunnen we dankbaar voor zijn — niet gelegen in sterke verhalen. Maar veeleer daarin, dat het duidelijk maakt dat het toch vooral een geestelijke strijd was, die gevoerd werd. Niet een strijd tegen Hitler persoonlijk of tegen het Duitse volk maar tegen een door satan geïnspireerde ideologie. Tegen een systeem, waarin de school een voedingsbodem voor nazi-propaganda was geworden en de jeugd georganiseerd werd in een Hitlerjugend. Is er iets dat veel profaner kan hebben geklonken dan de door de kinderen af te leggen eed op de nazi-vlag: „Op onze bloedbanier, die onze Führer tegenwoordigt, zweer ik, al mijn energie en kracht te wijden aan de redder van ons land, Adolf Hitler. Ik ben bereid en gereed mijn leven voor hem op te offeren, zo helpe mij God Almachtig...”. Is het in

feite iets anders dan een vloek in het gezicht van Hem, die de Heilige is? Wordt Hij hier niet aange-roepen om hulp voor de dienst aan de satan.

Wanneer de oorlog ook voor Nederland een feit is geworden vindt er in mei 1940 een ontmoeting plaats tussen de dominee en een Duitse soldaat. De jongen vertelt hem lid te zijn van de Alt-Reformierte Kirche over de grens en dat hij de dominee ook daar had horen preken. Een gesprek tussen twee vijanden? Het samen kind van God zijn wint het toch als de soldaat hem als zijn overtuiging toevertrouwt, dat Duitsland niet zal winnen. „Een biddend volk overwint men nooit”.

Het is juist, niet in dit zin dat een biddend volk, gesteld al even dat Nederland dat in vergelijking met Duitsland was, geen nederlaag kan lijden. Wel in die zin dat Hij de werken der goddelozen haat en een hulp en een schild is voor wie Hem vrezen. Wel ook in die zin, dat alleen het volk van God werkelijk toekomst heeft.

Politieke prediking?

Het boek stelt impliciet nog een andere uiterst boeiende vraag aan de orde: dat van de politieke preek. Eennogal eens gehoord verwijt jegens diverse preken uit deze tijd (maar gewoonlijk niet gehouden in onze kerken) luidt vaak dat ze zo politiek geladen zijn. Gewoonlijk dan in de zin van anti-Amerikaans, „links”-gericht, meer aandacht vragend voor zaken als Vietnam, Chili, ondernemingsraad, milieubederf en (kapitalistische) structuren da nvoor dogmatische verworvenheden, oproep tot persoonlijke bekering en genadever-kondiging.

Het is boeiend om daar eens een preek naast te leggen als waarvan verteld wordt in dit boek, o.a. gehouden in de grote Zuiderkerk te Zwolle. Farao's angst voor een steeds groter wordend Israël leidt hem volgens Exodus 1 er toe, de Joden tot dwangarbeid te verplichten. En als dat niet afdoende blijkt ontvangen de Hebreeuwse vroedvrouwen de opdracht de jongetjes direct na de geboorte te doden. Deze vroedvrouwen, Sifra en Pua volgen dat bevel niet op. Gods gebod telt zwaarder dan Farao's bevel. Zij pleegden sabotage uit Christenplicht en werden voor die sabotage door God gezegend.

Wie zo onder de Duitse bezetting preekt (of schrijft: K. Schilder in de Reformatie) betracht bepaald niet die voorzichtigheid, die de prediker werd toegewenst door een van zijn ouderlingen. De man maakte de zeker originele opmerking: „Je lokt uut... Dat moe' niet doen. Ik heb nooit heard dat toen Daniël in de leeuw'nuul zat, hij de leeuw aan de starte trökk'n hef.”

De preek had wel tot gevolg dat

ouderen en jongeren in hun kerkbank overeind schoten en wákker werden, ook opgeroepen werden tot toetsing van eigen houding en daden allereerst. Niet in een nogal vrijblijvend gepraat over „structuren” en andere volken en mensen maar tot een daadwerkelijke bekering en zelfverloochening tot eer van God en dus ook tot nut van de naaste.

Preek en politiek zijn wel twee verschillende zaken maar Woordverklondiging heeft toch met heel ons leven te maken? Mits het dan ook echt verantwoorde Wóórdverklondiging is, het laten schijnen van de Lamp voor onze voet en het Licht op ons pad.

Onheilig vuur ?

Of was het toch een religieus verpakt nationalisme en de zucht naar avontuur, die leidden tot deze activiteiten? Dit „testament” is niet wat men gewoonlijk onder een „goed oorlogsboek” zal rekenen. Het is dat óók maar het is anders en méér. Het getuigt ook van eigen zwakheid en eigen zucht naar avontuur. Was niet „Tante Riek”, de in Duitsland omgekomen mevr. Kuipers-Rietberg uit Winterswijk degene, die hem zijn taak moest en mocht wijzen? Impulsief was hij in ieder geval wel. Maar ook Petrus was vast niet één van de meest bedachtzaamsten en toch een geroepene. En wordt Zijn kracht niet in onze zwakheid volbracht?

Geestelijke nalatenschap

Wanneer men het geheel overziet is het een nalatenschap, die het lezen en aanschaffen zeker waard is. Een boek, dat ook zo is geschreven, dat jongeren, die de Tweede Wereldoorlog zelf niet hebben meegemaakt, er met graagte naar zullen grijpen, zich er met vreugde en tot hun eigen voordeel in zullen kunnen verdiepen. Evenals de ouderen.

Kerken en kerkleden konden niet alleen in de dertiger jaren en niet alleen in Duitsland in slaap vallen, het uitzicht op het Koninkrijk Gods en op het Woord van hun Heer kwijtraken. Dat kan ook nu nog gebeur enen het gebeurt ook nog.

In zoverre is het slot van het boek niet in alle opzichten bevredigend. Te vlak ook. Het geef „geef uit de kracht verder te gaan om uit Uw naam vrede en liefde te spreken” loopt door zijn beperktheid niet over van duidelijkheid. Bovendien is uiteindelijk dit testament niet in 1945 maar in 1976 geschreven.

C. VEENHOF — KAMPEN

Groen van Prinsterer de man van de de „Gereformeerde Gezindte”

Het zou een bewijs van grove ondankbaarheid zijn als in **Opbouw** niet werd herdacht dat op 19 mei 1876 Groen van Prinsterer de eeuwige rust is ingegaan.

Uiteraard is het ten enenmale onmogelijk in een weekbladartikel een enigszins bevredigend beeld van deze „grote in Israël” te schetsen. Groen van Prinsterer was in ieder opzicht zó groot en zijn levensarbeid zó veelomvattend dat het nóg niet mogelijk is een biografie van hem te schrijven die hem recht doet. Prof. Fabius vroeg vele jaren geleden eens: Wie heeft tien jaar intensieve studie over voor het reuzenwerk, het leven, de arbeid, de invloed van deze strijder tegen de Revolutie en vóór de doorwerking van het Evangelie in kerk, staat en school te schetsen? Maar, zoals gezegd, zelfs op dit moment is het nog niet zo ver dat dit zware karwei kan worden volbracht. Er is wel reeds een lange reeks monografieën verschenen over allerlei facetten van Groens persoon en levenswerk. Maar er is nog te veel dat onderzocht moet worden voor een volledig en verantwoord beeld van deze historicus-rechtsgeleerde-staatsman-kerkelijk strijder, die vóór alles en in alles „Evangeliebelijder” wilde zijn, kan worden ontworpen.

In de voorbije jaren nam het aantal publicaties van en over Groen op verheugende wijze toe. De groots opgezette uitgave van Groens correspondentie en nog niet eerder gepubliceerde werken nadert haar voltooiing. Zeker de elfde uitgave van Groens „**Ongeloof en Revolutie**” kwam juist van de pers. Dr J. Zwaan schreef een magistrale dissertatie over „**Groen van Prinsterer en de klassieke Oudheid**”, een boek dat veel meer bevat dan de titel doet vermoeden en dat zonder meer voor verdere Groen-studie onmisbaar is. En in de „**Verzamelde Werken**” van Gerretson werden ook een aantal briljante opstellen van deze, wellicht beste Groen-kenner, over de door hem zo hoog vereerde anti-revolutionaire en christelijk-historische staatsman gepubliceerd.

Gelukkig kwamen er ook een paar uitstekende populaire boeken over Groen van de pers. Eerst dat van Mr Mulder waarop ik reeds eerder in **Opbouw** wees. Mulder beziet Groen wel wat te veel vanuit de Hoedemakeriaanse visie op staat en kerk en maakt in zijn boeiende schets het verschil tussen Groen en Kuiper te veel tot een tegenstelling. Een paar dagen geleden kwam mij een voortreffelijke schets van Groen's leven en werken in handen. Zij is van dr G. Schutte en werd uitgegeven door de firma Oosterbaan & Le Cointre in Goes. Deze zou ik graag in handen zien van ieder die het om christelijke politiek, christelijk onderwijs en een authentiek christelijke kerk is te doen.

Terwijl ik dit schrijf schiet mij te binnen wat ik onlangs van een historicus hoorde. Hij is leerling van Prof. Geyl en hij vertelde mij dat deze eens tijdens een college een boekje tussen duim en wijsvinger omhoog hield en zei: „Mijn collega Smitskamp van de V.U. heeft onlangs dit boekje gepubliceerd. De titel ervan is een vraag. Deze: „Wat heeft Groen van Prinsterer ons vandaag te zeggen?” Op die vraag antwoord ik: „**NIETS**.” Sinds Geyl dit zei is de bestudering van Groen evenwel in versneld tempo voortgegaan en treedt diens

blijvende actualiteit steeds helderder aan het licht.

Dit blijkt o.a. hieruit dat de idee van een „Gereformeerde Gezindte”, die door Groen in de nederlandse kerkelijke wereld werd geïntroduceerd, daarin nog nooit zo'n grote rol heeft gespeeld als in onze dagen. Daarom — en ook omdat daarover nog niet veel werd geschreven — wil ik een paar opmerkingen maken over Groens beschouwing omtrent die „Gezindte”.

★ ★ ★

■ 'gezindheid' en 'gezindte'

Voordat men iets gaat zeggen over de beschouwingen van Groen van Prinsterer over dit thema is het goed even na te gaan welke de betekenis van de woorden 'gezindheid' en 'gezindte' als zodanig is.

Volgens het „Woordenboek der Nederlandse Taal” is de oudste betekenis van het woord „gezindheid”: **denkwijze, overtuiging**. In de zeventiende eeuw en nog geruime tijd daarna is deze betekenis gaandeweg overgegaan in, beperkt tot die van **kerkelijk geloof**. Het woord werd voorts aanduiding van zowel geloofsleer als geloofsgemeenschap. In laatstgenoemde betekenis werd ook het woord „gezindte” gehanteerd. Om tot een duidelijker afgrenzing van de in geding zijnde begrippen te komen werd het woord speciaal de aanduiding van een **gemeenschap van gelovigen** en „gezindheid” die van „denkwijze”, „overtuiging”.

Het grote woordenboek van Van Dale noemt als de betekenis van „gezindheid” allereerst „innerlijke houding”, „denkwijze”, „geestelijke instelling”. Zo spreekt men van een vijandige, een nobele gezindheid. Paulus zegt dat in de gelovigen de gezindheid van Christus moet heersen (Fil. 1 : 5).

Voorts kan het woord aanduiden een bepaalde „geneigdheid”. En dan één die krachtig en constant is. Bekend zijn uitdrukkingen als: Ik ben overtuigd van uw goede gezindheid ten opzichte van mij. En: het komt niet alleen op onze daden maar vooral ook op onze gezindheid aan.

Een derde betekenis is die van „geloofsovertuiging”. Men spreekt b.v. van een religieuze, een christelijke, een rooms-katholieke, een atheïstische gezindheid en dergelijke.

En ten slotte is dit woord volgens Van Dale een meer modern equivalent van de wat ouderwetse term „gezindte”. Laatstgenoemde term duidt volgens dit woordenboek nu alléén nog maar aan een „gemeenschap van gelovigen”, een „kerkgenootschap”.

De conclusie uit het gememoreerde is dus dat het woord „gezindte” geen andere betekenis heeft dan die van „gemeenschap van gelovigen”, „kerkgenootschap”. En dat „gezindheid” behalve de genoemde andere óók dezelfde betekenis als „gezindte” hebben kan.

■ uit de grondwet

Wanneer men zich realiseert dat Groen van Prinsterer de term: „Gereformeerde (Hervormde) Gezindte” of „Gezindheid” zo talloos vele malen hanteert, vraagt men zich als van zelf af: waarom koos hij dit ongewone, ietwat vreemde woord en sprak hij b.v. niet liever van: gereformeerde (hervormde) kerk, gemeente, geloofsgemeenschap, richting, volksgroep?

Om een antwoord op deze vraag te vinden moet men een duik nemen in de geschiedenis. En wel in die van de grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden.

Zoals bekend is aanvaardde prins Willem van Oranje, de zoon van stadhouder Willem V, in 1813 de soevereiniteit over de Nederlanden onder de „waarborg” van een „wijze constitutie” waarin o.a. de historische rechten en vrijheden van het volk zouden worden gegarandeerd.

Onmiddellijk na zijn optreden als Souverein toog een commissie aan het werk om een concept daarvoor op te stellen. Veel voorarbeid daarvoor was reeds verricht door Gijsbert Karel van Hogendorp. Deze had tijdens de laatste winter van de Franse bezettingstijd zelfs reeds een complete schets voor zo'n grondwet opgesteld.

In deze schets kwam als bepaling voor: „alle andere godsdiensten — naast de Hervormde! - C.V. — genieten bescherming van de regering”. Het is uit deze bepaling duidelijk dat Van Hogendorp aan de „hervormde godsdienst” nog een zekere voorrangspositie toekende. Dat de „hervormde godsdienst” door de overheid beschermd moest worden sprak van zelf! Maar „naast” deze zullen toch ook de andere bescherming van de regering ontvangen. Men leefde toen nog algemeen in de overtuiging dat het volk van Nederland een **protestantse natie** en de Staat der Nederlanden een **protestantse Staat** was. — En dat dat zo zou en moest blijven!

Hogendorps voorstel vond evenwel in de commissie geen algemene instemming. Men was daarin namelijk bevreesd dat op grond van de voorgestelde bepaling ook allerlei nieuw opkomende godsdienstige gemeenschappen en sekten door de regering beschermd zouden moeten worden. Een zó ver gaande bescherming was voor de heren van de commissie evenwel al te „liberaal”. Daarom werd overwogen of het niet beter zou zijn te bepalen dat alle „erkende” godsdiensten bescherming zouden genieten. In de commissie werd toen opgemerkt dat er in Delft een godsdienstig genootschap bestond — „Christo Sacrum” — dat krachtens de voorgestelde bepaling dan buiten de gouvernementele bescherming zou vallen. En dat wilden de heren toch ook weer niet. Daarom werd het tenslotte zo: „Aan alle **bestaande** godsdiensten wordt gelijke bescherming verleend”. Deze bepaling vindt men in art. 134 van de grondwet van 1814.¹⁾

Ten gevolge van de vereniging van Noord- en Zuid-Nederland moest de grondwet van 1814 al weer gauw worden herzien. Aan de commissie die deze tot stand moest brengen werd een Franse tekst voorgelegd. Daarin werd als vertaling van de in art. 134 van de grondwet van 1814 voorkomende term „godsdiensten” de uitdrukking „**communions religieuses**” — letterlijk: religieuze gemeenschappen — gebruikt. Na het gereedkomen van de Franse tekst van de nieuwe grondwet werd, volgens een gissing van Thorbecke, deze in het Nederlands vertaald. Daarin werd de zo juist genoemde Franse term weergegeven door „**godsdienstige gezindheden**”. Zonder twijfel geschiedde dat zonder daardoor enige wezenlijke wijziging ten opzichte van de voorafgaande constitutie te willen aanbrengen.²⁾

En zo werd dan in art. 191 van de grondwet van 1815 bepaald: „Aan alle godsdienstige gezindheden in het Koninkrijk bestaande wordt gelijke bescherming verleend.”³⁾

Deze bepaling werd bij de grondwetsherziening van 1840 onveranderd overgenomen. Ze komt in de grondwet van dat jaar voor in art. 183.⁴⁾

Het is zonder meer duidelijk dat dit woord

¹⁾ Zie voor het bovenstaande nader: Dr J. Th. de Visser **Kerk en Staat** II, Leiden; 1927, 202 v. en het artikel hierover van Dr F. L. Bos in **Enigheid des Geloofs**, 4e jaarg., no. 27, 26 mei 1950.

²⁾ Zie: Mr C. J. Verplanke: **De Anti-Revolutionaire Partij als politieke gestalte der Gereformeerde Gezindte**, in: **Bene Meritus**. Bundel opstellen uit dankbaarheid opgedragen aan Doctor Johannes Schouten, Kampen 1950, 45/6.

³⁾ De franse versie van deze zin luidt: Une protection legale est accordée à toutes les communions religieuses qui existent dans le royaume.

⁴⁾ In de grondwet van 1848 werd de term „godsdienstige gezindheden” vervangen door „kerkgenootschappen”. Een woord dat bij latere grondwetsherzieningen werd gehandhaafd. Deze verandering in de terminologie, die plaats vond zonder dat inhoudelijk iets in deze bepaling werd gewijzigd, geeft een ondubbelzinnige aanwijzing omtrent de authentieke betekenis van de term.

„godsdiensstige gezinheid” in de grondwet uitsluitend en alleen betekent: kerk, kerkgenootschap, godsdiensstige gemeenschap, geloofs-gemeenschap.”

Dit grondwetsartikel nu is de oorsprong van het frequente gebruik van de term 'gezindheid' of 'gezindte' in het kerkelijk leven van de vorige eeuw.

En vóór alle anderen nam Groen van Prinsterer die in zijn vocabulaire op.

■ de Afscheidenen

Het grondwetsartikel waarin aan alle bestaande godsdiensstige gezindten gelijke bescherming door de overheid werd gegarandeerd bleef jarenlang een „slapende zinsnee”. Maar dat veranderde toen in 1834 de Afschei-

⁵⁾ Een nadere omschrijving van de betekenis van der term „godsdiensstige gezindheid” in de grondwet gaf de Raad van State in een rapport aan Koning Willem I. Deze schreef nl. dat het wezen van zo'n gezindheid bestaat in „een onderlinge vereniging, waarin uiterlijk godsdiensstige plechtigheden en gebeden plaats hebben”. Zie Dr F. L. Bos, *Archiefstukken betreffende de Afscheiding II*, Kampen 1938, 470.

ding een feit werd. Al heel gauw ontstonden in ons land tientallen Afscheiden Kerken. Tot grote woede van de kerkelijke en wereldlijke machthebbers! Met alle macht probeerden die de Afscheidingsbeweging tegen te gaan en zo mogelijk te smoren. Tot hun eeuwige schande gingen de overheden van ons volk, opgestoot door de synode van het in 1816 door de Koning gecreëerde Ned. Herv. Kerkgenootschap, er zelfs toe over de Afscheidenen soms op schandelijke wijze, te vervolgen. De machthebbers poneerden dat de Afscheidenen een **nieuwe** „godsdiensstige gezindheid” vormden en zij dus, omdat de grondwet alleen **bestaande** godsdiensstige gezindheden bescherming had gegarandeerd, op die bescherming geen aanspraak konden maken. Daarom verklaarde de Koning de Afscheiden Kerken voor ontbonden en verbood de samenkomsten daarvan. Gebruik makend van een paar artikelen uit de door Napoleon ingevoerde strafwet, werden vergaderingen van méér dan twintig personen, soms zelfs met geweld, uiteengejaagd en de leiders ervan gestraft met boetes, inkwartiering en gevangenis.

„Zolang de Afscheidenen zich nog in het Kerkgenootschap bevonden”, schreef Groen,

„was hun alle handhaving der Hervormde leer en ook de minste tegemoetkoming aan rechtmatig bezwaar op hoge toon geweigerd”, en waren zij met vele anderen „tegenover het Kerkbestuur de beledigde partij”.

En hoe ging het na de Afscheiding? „Het Synode riep het wereldlijk” gezag te hulp. De Kerkvergadering had deze leden voor het hoofd gestoten, gesmaad”. Maar zij was er niet tevreden mee hen uit het kerkgenootschap gedreven te hebben. „Zij moesten ook daar buiten worden vervolgd, zij moesten weer naar binnen worden gejaagd.”

Het was alsof men in de Afscheidenen met „weggelopen lijfeigenen” te doen had. Spoedig werd, hoewel met tegenzin, wel „het recht om zich af te scheiden” erkend. Maar tegelijk werd de Afscheidenen met alle kracht „het recht om zich te verenigen” betwist. „Godsdienst in het Kerkgenootschap, hiertoe bestaat geen dwang. Godsdiensttoefening er **buiten** hiertoe bestaat de vrijheid niet. De Afscheidenen worden vervolgd, omdat zij niet blijven binnen de kring die in 1816 afgeperkt is.” (slot volgt)

⁶⁾ De Maatregelen tegen de Afscheidenen aan het Staatsregt getoetst, Leiden, 1837; 39/40.

Terloops...

Voor wie ik liefheb wil ik heten
(Neeltje Maria Min);

Hij roept Zijn schapen bij
hun naam... (Joh. 10 : 3).

Bij het overlijden van
Mevrouw A. Bos-de Ridder,
presidente Biza-comité.

In 1966 verscheen de eerste druk van de eerste en tot nu toe laatste dichtbundel van Neeltje Maria Min, een verzameling gedichten die nogal aandacht kreeg, een bundel waarvan er een buitengewoon hoog aantal werd verkocht. De titel „Voor wie ik liefheb wil ik heten”, is ontleend aan het eerste gedicht. Dit gedicht en verschillende andere gedichten laten iets zien van de grote eenzaamheid waarin deze dichteres moet hebben verkeerd. Zij wil een naam hebben, ze wil gekend, erkend worden. Noem mij...

—o—

In de week dat ik deze bundel enkele malen inkeek en probeerde de bedoeling van de dichteres te verstaan, kwam onverwacht het bericht van het overlijden van Mevrouw A. Bos-de Ridder te Leerdam, de presidente van het Comité Biza (Barmhartigheids-werk in Zuid-Afrika). Haar man liet op de rouwkaart drukken: „Uwe vrucht is uit Mij gevonden (Hosea 14 : 9b)”. In de Willibrord-vertaling luidt deze tekst: „Aan Mij zijn uw vruchten te danken.”

In Johannes 10 lezen we de gelijkenis van de goede herder. Van

die herder wordt gezegd, dat hij zijn schapen bij naam kent, hen bij hun naam roept. De schapen zijn voor de herder geen onbekenden. U weet, dat de Here Jezus die goede herder is en dat Hij al de Zijnen kent („Ik ken de mijnen en de mijnen kennen Mij” - vers 14). Omdat de Heiland de Zijnen kent, kennen de Zijnen Hem, leven zij voor Hem, werken zij voor Hem en zo zijn ook hun vruchten uit Hem en voor Hem en tot Hem. Een kind van God hoeft nooit te klagen: **Noem** mij, spreek mij aan...

—o—

In een ander gedicht vertelt Neeltje Maria Min van iemand, die haar naam wél noemde:

„Ik heb vannacht jouw stem
gehoord,
jouw stem, die mij te noemen
wist,
jij bood mij jouw verdoemenis
te delen aan.”

Zó genoemd te worden moet erg zijn. Niet voor niets voegt de dichteres er aan toe:

„Geen groter straf
dan jouw bezoek...”

—o—

Als God mensen aanspreekt, hen bij de naam noemt, wil Hij die mensen verlossen. Voor hen, die in Christus Jezus zijn, bestaat er thans geen vonnis meer (Joh. 8 : 1). Zeker, Christus doet ons delen in Zijn lijden, maar in die weg verlost Hij ons van óns lijden. Hij verlangt niet van ons deel te hebben aan **Zijn** van-God-verlaten-zijn, aan **Zijn** in-het-graf zijn, aan **Zijn** verdoemenis. Integendeel: Hij trekt ons door Zijn liefde uit het verderf, Hij maakt ons tot nieuwe mensen.

—o—

Ik heb weinig over Mevrouw Bos

gezegd. Voor zover ik haar heb gekend, meen ik dat dat ook in haar lijn ligt. Haar werken was vaak een werken in stilte. Ze timmerde niet graag aan de weg en als ze af en toe eens naar voren moest komen (op de zendings-vergaderingen van de met de kerk van Leerdam samenwerkende kerken b.v.), was ze zenuwachtig. Met haar zwakke gezondheid heeft ze echt **geléefd**, omdat Christus in haar leefde. En zo kon de pijnlijke trek rond haar mond veranderen in een blijde glimlach. Zó te leven is goed, zó te sterven is ook goed, want zó te sterven **betekent** het leven. Neeltje Maria Min dichtte (en ze zette boven dit gedicht rancune I):

„Mijn dagen zijn geteld,
ik zal teruggaan in de aarde.
toen jij mij baarde
was het vonnis al geveeld.
mijn dood
begon al in jouw schoot.”

De bijbel leert ons, dat God geen dode mensen, maar levende mensen wil. Daarom kon de dichter van Psalm 139 zeggen: „Als ik ontwaak, dan ben ik nog bij U...” **Nóg!**

Dát is troost.

Troost die rijk maakt.

Troost die kracht geeft.

„Uwe vrucht is uit Mij gevonden...”

En straks, op de dag van de wederkomst van onze Heer, zullen alle vruchten in het licht worden gesteld. En tot hen die het hier op aarde hebben verwacht van de Heiland, zal dán worden gezegd: „Ga in... in de eeuwige vreugde van Uw Heer.”

We behoeven niet te geloven in herinneringen (Neeltje Min: „wanneer het waar is dat ik heb geloofd, dan is het in herinneringen.”).

We mogen geloven in terugzien en vooruitzien.

In dat geloof mogen we staan bij de graven, die vandaag nog gevuld worden met dode mensen. De dood heeft nog macht.

Mevrouw Bos is niet meer hier.

Maar tot haar man wil ik zeggen:

Eens komt de nieuwe dag! Een dag vól van leven, zonder terugkerende pijn.

Laten we zó getroost zijn en verder blijven werken, zolang deze oude dag duurt.

Het spreken over hen die in Christus zijn ontslapen is gelukkig meer dan een „in memoriam”.

P. C. van Wijk

Persbericht

Gereformeerd Landelijk Jeugd-comité — Ook dit jaar organiseert het G.L.J.C. een ontmoetingsdag voor de jeugd. In eerste instantie worden de jongens en meisjes uit eigen kring (Vrijgemaakt buiten verband) uitgenodigd om op **Hemelvaartsdag**, dat is op donderdag 27 mei, bij elkaar te komen in **Spakenburg**. Maar ook andere belangstellenden zijn vanzelfsprekend hartelijk welkom. De dag zal in het teken staan van de **gemeente**. Het thema luidt: **Op je plaats in de gemeente**.

Ds F. v. Deursen (van Apeldoorn) zal in de ochtendvergadering spreken over wat de gemeente is. Daarna hoopt dr T. Brien, Chr. Geref. predikant in Groningen, iets te zeggen over de plaats van de leden in de gemeente, speciaal de plaats van de jeugd.

In de pauze en 's middags zal er veel gelegenheid zijn voor gesprek en zang.

In de kerk zal een boekenstand aanwezig zijn.

De kosten (incl. programmaboekje) bedragen f 3,— per persoon.

Plaats: Westerkerk, Van der Duyn van Maasdamlaan 1, Spakenburg. Deze kerk is eenvoudig te bereiken met de auto vanuit de richting Amersfoort en Nijkerk: rij in Spakenburg rechtdoor tot voorbij een plein, waar een gracht begint. Ga de vierde zijstraat voorbij dit

plein (dat is ter hoogte van een stenen brug) aan je linkerhand in, rij deze straat tot het eind door en volg de weg naar links. Vlak na de bocht staat de Westerkerk rechts.

Met het openbaar vervoer is het nog eenvoudiger: bij het N.S.-station in Amersfoort staan bussen klaar om je naar Spakenburg te brengen. Bedenk wel dat je uiterlijk kwam voor tien in Amersfoort moet zijn als je met deze bus wil. Als je op de volgende lijndienst moet wachten kom je te laat.

De bijeenkomst begint om half elf en zal ongeveer tot vier uur duren.

In de afleveringen van Verkenning van februari, maart, april en mei staat al het een en ander over het thema en de gespreksdag. Deze artikelen kunnen een nuttige voorbereiding vormen op de gesprekken op 27 mei.

In het juni-nummer hopen we in Verkenning de toezpraken aan te bieden.

Opgeven is niet nodig: kom gewoon!

het G.L.J.C.

Kerknieuws

Zoetermeer — Het nieuwe adres van de Geref. Kerk (vrijg.) van Zoetermeer is: J. H. Strating, Scheveningse Bos 73, Zoetermeer, tel. 079-210412.

Heerenveen — Als scribe fungeert m.i.v. heden: G. J. Oonk, Zwette 10, Heerenveen, tel. 05130-23564.

Door enkele leden van de kerk van Heerenveen, wonende in Leeuwarden en omgeving is besloten met een bijbelkring te starten, speciaal ten behoeve van hen, die in het noorden van Friesland zijn 'neergestreken'. Doel van deze bijbelkring is onder meer een wat intensiever contact op te bouwen van de veelal wat verspreid wonende leden van de vrijgemaakte gereformeerde kerk (b.v.) in deze regio. Met Gods hulp kunnen er misschien vanuit dit contact in een later stadium nog verdere initiatieven ontwikkeld worden. Het contactadres in Leeuwarden is: A. L. Bennis, Stinzenflora 145, tel. 05100-51803.

Voor andere leden van de provincie Friesland heeft de gemeente van Heerenveen de volgende contactadressen: L. Boonstra, Houtdraaierstraat 19, Drachten en P. H. Werff, Zijlroede 6, Sneek.

De Kerkeraad

Aankondigingen — Onlangs verscheen het vijfde cahier van de Stichting ter verkrijging van een Schriftgetrouwe psalmberijming. Het bevat een 32-tal berijmde psalmen.

Het adres van de Stichting: Prins Bernhardlaan 41, Vlaardingen.

Haamstede — Voor de vakantie-gangers in de Westhoek van Schouwen het volgende. De kerk-

diensten van de Christelijke Gereformeerde Kerk te Haamstede zijn buiten het vakantie seizoen om 10.00 en 15.00 uur in eigen kerk. Met Pinksteren, 6 juni, in de Ned. Herv. Kerk te Haamstede om 11.00 en 16.30 uur. Vanaf 20 juni t.m. 22 aug. in de Ned. Herv. Kerk om 11.00 en 17.00 uur. En vanaf 27 juni t.m. 8 aug. om 9.30 uur in 't Dorpshuis te Renesse.

Nieuws uit breder kring

Lezing Prof. dr B. Goudzwaard

De Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam organiseert op dinsdag 18 mei a.s. een vergadering, waarin prof. dr B. Goudzwaard een lezing zal houden over het onderwerp „De onaanvaardbaarheid van de huidige economische orde”. Tijd en plaats: 20.15 uur in sociëteit KAMBA, Leidsegracht 108. Belangstellenden zijn van harte welkom.

Signaalkampen — In de maand juni organiseert de Stichting Signaalkampen der C.S.B. in Drente twee kampen voor de jeugd van 12-15 jaar van 26 juni tot 3 juli en voor de jeugd van 16 jaar en ouder van 10-17 juli. De plaats is Ellertshaar aan de rand van een prachtig bosgebied. De leiding is in handen van studenten die zich inspannen om de deelnemers een onvergetelijke week te bezorgen. Er wordt een nachtelijke dropping gehouden, speurtochten, vosseljachten, een spuitfestijn met de brandweer en verder zomaar een aantal activiteiten met een alternatief karakter. Iedere dag praat je met elkaar over zinnige zaken die iedereen aangaan, je lacht met elkaar heel wat af en je werkt toe naar de bonte avond, het hoogtepunt van de week. Aan het eind van de week lijkt het of je de deelnemers al jaren kent en het afscheid valt dan erg moeilijk. Ook dit jaar belooft het een onvergelijke week te worden voor de prijs van maar f 65,—. Deze prijs is zo laag om te kunnen concurreren met andere (niet christelijke) kampen en met de zeilkampen van de C.S.B.

Een folder is aan te vragen bij: Stichting Signaalkampen der C.S.B., Postbus 5349, Amsterdam.

GEREF. SCHOOL VOOR M.A.V.O. KAMPEN

Directeur: O. Sierksma.

Het bestuur vraagt wegens uitbreiding

LERAREN

voor

Engels	± 14 uur
Duits	± 14 uur
Frans	± 21 uur
Muziek	± 9 uur
Nederlands	± 20 uur

Combinaties zijn mogelijk om te komen tot een vb.

Sollicitaties richten aan de directeur, Vloedijk 128, Kampen, tel. 05202-3035 of 3318.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN DIT BLAD!

Zo gaat met elk, die God bemint.
Wie kind'ren voortbrengt tot Gods eer,
verkrijgt een erfdeel van den Heer:
Wie zich met kroost gezegend vindt,
dat zich oprecht en dankbaar toont,
ziet al zijn zorg naar wens beloond.
Ps. 127 : 3 (berijmd)

Dankbaar en blij kunnen we zijn, omdat de Here ons weer een zoon en broertje schonk, op 8 mei 1976.

Zn naam is:

ANDREAS THEODOOR

Sander is een broertje van Peter en Marlies.

Zijn ouders heten:

Jan Martin en Klazien Luchtenburg.

Oud adres: Vossenstraat 3, Doorwerth
Nieuw adres: St. Hubertus 16, Ede

Tijd. adres: Diakonessenhuis, Arnhem,
afd. A2, kamer 9

TE HUUR IN EINDHOVEN (rand) ONS GERIEFELIJK HOEKHUIS

met tuin en garage.

5 slaapkamers.

Van 26-6-17-7 of 3-7-24-7.

Nette bewoning vereist.

Telefoon 040-114216.

Op je plaats in de gemeente

Zo luidt het thema van de

jeugd-ontmoetingsdag

die D.V. op Hemelvaartsdag (27 mei)

in Spakenburg gehouden zal worden.

Sprekers: **dr T. Bienen** (Christelijk Gereformeerd predikant in Groningen) en **ds F. van Deursen** (Apeldoorn).

Ook dit keer is veel plaats ingeruimd voor gesprek en zang. Muzikale medewerking wordt gegeven door de zang- en muziekgroep „Het zingende Woord” uit Barendrecht.

In de pauze is er gelegenheid tot groepsgesprek en tot een bezoek aan de stands, waar o.a. lektuur over de gemeente aanwezig zal zijn.

In de middagvergadering (o.a.): gesprek met **Theo van der Wee** over de gemeente in de verdrukking. Theo van der Wee is zendeling geweest op Thailand en werkt nu bij Alle van der Bijl.

Plaats: **Westerkerk**, Van der Duyn van Maasdamlaan 1, Spakenburg, gemakkelijk te bereiken met openbaar vervoer: vanaf het station in Amersfoort rijden bussen naar Spakenburg. Er zijn daar tot ongeveer kwart voor tien extra bussen aanwezig.

Tijd: half elf tot vier uur.

Kosten: f 3,— per persoon.

Uit ... goed voor U

Breng de Pinksterweek door op de Veluwe.

Bespreek nu uw Bungalow, of een plaatsje voor uw tent of caravan.

Ook kunt U nog bungalow's huren tot 26 juni en na 7 aug.

Eigen verwarmd kinder- en kleuterzwembad, speelgelegenheid, groot recreatiegebouw enz.

Camping en Bungalowpark

„Ackersate”

Harremaatweg 26, Voorthuizen
Telefoon 03429-1274

Studentenhuis Apeldoorn

Voor het studiejaar 76/77 kunnen in het zojuist aangekochte studentenhuis zeer goede kamers gehuurd worden.

Jongelui, die nu al plannen hebben in Apeldoorn te gaan studeren in techniek, in de Bijbel of aan de politie-academie kunnen nu al informatie bekomen bij L. Wassink, Mr. v. Hasseltlaan 11 te Apeldoorn, tel. 055-216086.